

**Geloven in de aarde,
Naar een spiritualiteit van Vreugde en Verbondenheid,**

Om de toon te zetten: Gedicht 2

Geloven in de aarde 2

1. Het Franciscaans Milieuproject 3

Doelstelling 3

Inspiratiebronnen 3

Keuze voor spiritualiteit 4

Crises vormen achtergrond 4

Voorwaarts, de diepte in 4

2. Emancipatie westerse mens 4

Antropocentrisme 5

Dualisme; H 5

Rationalisme 5

Individualisme 5

3. Gevaar van afgescheidenheid. 6

4. Verbondenheid herontdekken 6

Kosmisch: Thich Nhat Hanh; 6

Religieus: het zonnelied van Franciscus 7

Broeder- en zusterschap 7

Het lied van de schepselen (Zonnelied) 8

5. Relaties: De levensdiameter 9

Dynamische relaties 10

De aarde 10

Nogmaals de Tegenstrever 11

Nederigheid 11

6. De balans meer in evenwicht 12

7. De pijlers van het Franciscaans Milieuproject 13

1. Doe het samen > gemeenschapsleven. 13

2. Verzorg je bron > spiritualiteit 13

3. Een natuurverbonden en duurzaam gedrag 14

Vreugde vanuit Verbondenheid. 14

Besluit 15

Om de toon te zetten: Gedicht

Ik wil graag beginnen met een gedicht, om de toon te zetten
Het is geschreven door *Pieter G. Buckinx* en heeft als titel

Er is iets in de dingen dat ontroert

Er is iets in de dingen dat ontroert:
het is de schoonheid niet der bloemen,
noch het glanzen van een blad, noch 't roepen
van de roerdomp in de nacht. Het is
daarin, maar ook daarachter en daarboven
en daaronder, dieper in de grond, die
warm en geurig is als een versgebakken brood.

Het zijn de sappen die onzichtbaar blijven,
diep in de wortels en het hart waarin
het leven roert. Het zijn de klanken en geluiden
die een kind kan horen als het zijn oor
te luisteren legt dicht aan de grond. Het is
het rillen van de wingerdrank wanneer uw
hand haar aanraakt, en het beven van de
kever op het blad, dat groeit en zwelt.
Het is het dons der distelbloemen de
pijn der wonden die uw vlees doorsplijt.
Het zijn tekenen van Gods aanwezigheid.

[*Pieter G. Buckinx*: In: Een tuinman is een dichter, door Paul Geerts.]

*De joodse schrijver en rabbijn Abraham Joshua Heschel schreef in de jaren na de
Tweede Wereldoorlog (en de Holocaust!):*

"We leren de kinderen hoe te meten, hoe te wegen.

We leren hun niet hoe te vereren,
hoe verwondering en ontzag te voelen.

Het gevoel voor het verhevene,
in beginsel geschonken aan alle mensen,
is nu een zeldzame gave.

Toch wordt, zonder dit gevoel, de wereld plat en de ziel een vacuüm....."

In andere woorden lees ik het bij de Amerikaanse cultuurcriticus *Theodore Roszak*.
Hij noemde als urgentste project van onze tijd:
dat we het heilige terugvinden in het profane.

Geloven in de aarde

We hebben deze lezing de titel meegegeven: "*Geloven in de aarde*". Toen ik die
titel aangereikt kreeg, vond ik het een heerlijk meerzinnig motto.
Je ziet het voor je: een *boer*, met zijn klompen in de klei, de pet in de hand, bidden
om een goede oogst. Dat is een beeld dat wel past bij ons project, geaard als we
zijn en wetend dat we afhankelijk zijn van de grillen van de natuur.
Een andere duiding van de titel is dat je gelooft in de *aarde*, in haar kracht om ons
te dragen en te verdragen en zichzelf te herstellen van de wonden die we slaan.
Dan zit je meteen midden in de milieuproblematiek: gaan we als bewoners van de
aarde haar draagkracht niet te buiten?

Maar je kunt de titel ook verstaan als geloven in de aarde, omdat je haar ervaart als een openbaring van het *goddelijk mysterie*. Daar willen we het vanmiddag over hebben.

1. Het Franciscaans Milieuproject

Geloven in de aarde.

Toen het Franciscaans Milieuproject zich ontwikkelde, ruim 20 jaar geleden, hadden miljoenen mensen het rapport van de club van Rome gelezen. Dat rapport verscheen in 1972, nu veertig jaar geleden!, en het sloeg indertijd in als een bom. De boodschap: als we zo doorgaan – trekt de aarde het niet meer: Grenzen aan de groei! Er was dus zeker een ‘*sense of urgency*’, in de zin: er moet wat gebeuren. ‘Milieu’, als de plek waarin ons leven zich afspeelt, kwam volop in de belangstelling en er groeiden tal van bewegingen die er wat aan gingen doen. Zo ook het Franciscaans Milieuproject in 1991. Maar in plaats van een tegenbeweging te willen worden, werd het milieuproject een proefplaats om te leven vanuit een andere optiek. Een religieuze optiek, een klooster, een milieuklooster

Doelstelling

Ruim twintig jaar geleden hebben we een soort beginselverklaring geschreven; tegenwoordig zou je dat een *mission statement* noemen. Daarin zeiden we:

*Dit project heeft als doel om de **relatie tussen mens en natuur te verbeteren**. De achterliggende gedachte is dat deze relatie ernstig verstoord is geraakt en daardoor veel problemen oplevert zowel voor de mens als voor de natuurlijke leefomgeving, de aarde. Op dit landgoed willen we mensen kansen bieden hun relatie met de natuur en het milieu te herstellen.*

*Uitgangspunt van het project is dat onze omgang met de natuur en het milieu zich radicaal kan vernieuwen, wanneer het gebeurt **vanuit een religieuze optiek**; vanuit het ervaren van de wezenlijke verbondenheid van al het geschapene, met elkaar en met de Schepper. De spiritualiteit van Franciscus en Clara van Assisi is voor ons hierbij een belangrijke bron van inspiratie.*

Hiermee wordt een spanningsboog geschetst tussen een gebroken of verstoorde relatie tussen ons en onze aarde en de vernieuwing van die relatie door het ontdekken, verkennen en openleggen van de wezenlijke verbondenheid van al het geschapene.

Het gaat dus om relaties: wij, de aarde, met elkaar en met de Bron van het Leven. En als ik die woorden van meer dan 20 jaar geleden lees, denk ik nog steeds: ja, dat is het. Dat is de kern waar het ons omgaat: herstel van verhoudingen. Of liever en beter, de *herontdekking* van onze intrinsieke verbondenheid met al wat bestaat.

Inspiratiebronnen

Wij laten ons daarbij in het bijzonder inspireren door Franciscus van Assisi. Die kleine man ... Misschien geen groot denker, maar zeker een groot Lever, een man met een zuivere intuïtie, voor het heilige, voor de Heilige. Hij heeft zijn naam geleend aan dit project.

Andere inspiratoren hebben zich daarbij gevoegd. De natuur zelf, onze gasten, de leden van de gemeenschap, en grote geesten als Thich Nhat Hanh; nog zo'n kleine monnik in een bruin gewaad die zich vanuit het *boeddhisme* heeft gewijd aan het doorschouwen van de werkelijkheid.

Wat onze inspiratiebronnen betreft zijn we niet eenkennig. De laatste tijd lezen we veel van John O'Donohue, vanuit de Keltische mystiek en van Catharina Visser, een eigentijdse Nederlandse mystica en Hein Stufkens niet te vergeten, de filosoof dichter uit Cadzand..

In deze lezing focus ik op die twee mannen: Thich Nhat Hanh en vooral op Franciscus.

Keuze voor spiritualiteit

We kozen en kiezen voor de spiritualiteit als onze basis en invalshoek. En onder *spiritualiteit* versta ik dan de persoonlijke verhouding tot het Transcendente (de ons Overstijgende, de Alomvattende, God) en de toewijding om die te verdiepen en te beleven. Het is een aanleg en een toeleg.

Ik heb bijvoorbeeld een aanleg voor de franciscaanse spiritualiteit en ik heb me daar ook op toegelegd. Als ik nu franciscaanse auteurs lees, dan verbaas ik me er vaak over: hoezeer hun benadering van het leven overeenkomt met die van mij. Ik sta blijkbaar in een traditie, in een manier om naar het bestaan te kijken die door anderen wordt gedeeld en gedragen en die gekenmerkt wordt door: dankbaarheid, aardsheid en eenvoud.

Crisis vormen achtergrond

In deze lezing zult u weinig horen over de manier waarop de crisissen van onze tijd zich manifesteren.

Tegelijk vormen zij wel de maatschappelijke achtergrond van dit project en van dit verhaal. Is onze benadering vanuit de spiritualiteit relevant voor de wereld buiten Stoutenburg? Op zo'n vraag zullen we doorgaans een bescheiden antwoord geven. We zeggen: zo willen wij leven en als dat je aanspreekt, kom dan maar meedoen, op jouw manier. Maar dan wel binnen de kaders die we hebben uitgezet, natuurlijk.

We hebben geen Franciscaanse Milieupartij gevormd om op het politieke toneel onze inzichten in te brengen en in beleid te vertalen. Nee, zover reikt onze polsstok gewoon niet. Dat is de stiel voor anderen die daarvoor beter zijn toegerust. Het is een bescheidenheid die franciscaanse mensen siert, Het is voor ons ook een noodzakelijke bescheidenheid. In de drukte van het politieke theater ga je makkelijk kunnen verwaarlozen waar het ons juist om gaat: zo'n leven in verbondenheid ontdekken en voorleven. En dat maar geduldig volhouden, jaar in, jaar uit. En de planten maar water geven en gasten blijven ontvangen en leven in aandacht. En dat steeds weer opnieuw, tegen de verdrukking in. Niet spectaculair, maar wel met volharding doen wat we menen te moeten doen. Dat is onze bescheiden bijdrage.

Voorwaarts, de diepte in

Goed, we zetten in op een spirituele vernieuwing van onze houding ten opzichte van de aarde, de natuur. Dat betekent dat wat we hier ontwikkelen relevant, van betekenis, zou moeten zijn voor een ander zicht op en omgaan met de aarde. Het kan niet gaan om het restaureren van een vroegere en geromantiseerde verhouding met de natuur. We kunnen en willen niet terug in de tijd. We zullen een dappere stap naar voren moeten doen, die recht doet aan alle verworvenheden van de religieus/geestelijke ontwikkeling van de mensheid. En wat ons betreft zal die stap naar voren een stap in de diepte worden.

2. Emancipatie westerse mens

Goed, wat is er gebeurd met onze verhouding tot de aarde?

De Franse filosoof Bertrand de Jouvenal schreef over ons, westerse mensen:

‘Hij schijnt er zich geen rekenschap van te geven dat menselijk leven afhankelijk is van een ecosysteem van vele verschillende vormen van leven. Daar de wereld wordt geregeerd vanuit steden, [en sinds een paar jaar woont meer dan de helft van de mensheid in steden] waar de mensen zijn afgesneden van elke vorm van leven, behalve het menselijke, stompt het gevoel dat we bij een ecosysteem horen af. Dit loopt uit op een brute en zorgeloze behandeling van dat waar wij uiteindelijk afhankelijk van zijn.’

Herkenbaar?

We zijn ergens in onze ontwikkeling naar de mensen die we nu zijn iets kwijt geraakt, waarvan we nu merken dat we het niet kunnen missen. Een verbondenheid, een binnenkant, een ziel, een innerlijke richtlijn voor ons handelen. Niet een die van buiten af wordt opgelegd, maar een innerlijk kompas, gericht en gevoed vanuit een innerlijke verbondenheid.

Ik wil – in alle bescheidenheid - met een paar lijnen een schets geven van de ontwikkelingen die geleid hebben tot onze huidige situatie.

1. Antropocentrisme; de mens plaatst zichzelf in het midden en niet meer de Schepper (theocentrisme) of de kosmische hiërarchie. Wij en *onze belangen* zijn het ordenend beginsel van de wereld waarin we wonen. Dat betekent het afscheid van een wereld die door een externe macht (God, bv) geordend is. We voegen ons niet meer in in een bestaande orde, maar denken die orde naar ons toe. Wij definiëren wat waardevol is en daarin zit een groot materieel eigenbelang begrepen.

Het is op zich een prachtige ontwikkeling. Het gaf ons de vreugde van een groeiend zelfbewustzijn.

2. Dualisme. (Plato) Scheiding lichaam en geest.

Hier beneden, waar we ons met onze zintuigen moeten oriënteren, is de waarheid niet te vinden. We moeten hierboven uitstijgen om de ware werkelijkheid, het echte leven van de geest te ontdekken. M.a.w. de wereld van de zintuigen, van de materie is niet de ware wereld. We nemen een tegenstelling waar tussen lichaam en geest. Onze cultuur is ervan vergeven en u en ik zijn er ook niet vrij van. De menselijke geest denkt nu eenmaal graag in tegenstellingen. Het nadeel van deze geestesstroming is, dat we de neiging kregen om het zintuiglijke, het materiële als inferieur te beschouwen ten opzichte van de geest, het bewustzijn.

3. Rationalisme. Dan is het nog maar een kleine stap naar het Rationalisme. U kent het wel:

Descartes: *cogito, ergo sum*, ik denk, dus ik besta. De ratio is het voorrecht van de mens; de rest is redeloze materie, die dan ook gemakkelijk – gewetenloos uitgebuit kan worden of zoals *Kees Waayman*, professor in de spiritualiteit, het mooier zegt: ‘Het is niet moeilijk in te zien dat de ontzielde materie een gemakkelijk prooi wordt voor objectivering en manipulatie’

Zeker. Maar het was en is ook een grote vreugde: de ontdekking van de kracht van het verstand. Wie heeft niet als kind de vreugde van het (logisch) denken ontdekt. Het redeneren, waarmee kinderen hun ouders klemzetten met argumenten die ze aan hun opvoeders ontleend hebben. De vreugde om een ingewikkelde som of probleem te doorzien. O, de kracht van de rede!

En aan die kracht hebben we een groot deel van onze welvaart te danken, doordat we op ingenieuze wijze die ziellose materie omvormden tot allerlei handige dingen voor de mens: van trein tot roomklopper, van stofzuiger tot iPad.

4. Individualisme. Als vierde kenmerk van ons westerse mens wordt het individualisme genoemd. We hebben ons ontworsteld uit het collectief dat voor ons bepaalde hoe we moeten leven. Of het nu de kerk was, of de

dorpsgemeenschap, het gaat om gemeenschappen waarin de collectieve norm van buiten af ons gedrag en zelfs ons denken bepaalde. Alweer een prachtige en vreugdevolle ontwikkeling: We hebben het recht op zelfbeschikking ontwikkeld en hebben mensenrechten geformuleerd, die universeel geldig zouden zijn.

Deze vier ontwikkelingen hangen onderling samen en je mag ze ook andere namen geven. Maar samen vormen ze wat we het “westerse mensbeeld of wereldbeeld” kunnen noemen.

Het zijn ontwikkelingen die veel goeds hebben gebracht. We hebben ons voor een groot deel ontworsteld aan de wereld van de *magie* (toverij, macht uitoefenen over de antuurkrachten), we zijn ons bewust geworden van de waardigheid van de mens, wat geleid heeft tot het formuleren van individuele en sociale mensenrechten. En we hebben met onze industrie en technologie een productie opgezet die ons voorziet van meer dan voldoende goederen: de welvaartsmaatschappij.

3. Afgescheidenheid.

Ja, we hebben een groots en meeslepend emancipatieproces achter de rug; we hebben ons ontworsteld aan tal van afhankelijkheden, van boze goden, knellende sociale netwerken, bevoogding door koningen, kerk en politieke klasse. Het is een ontwikkeling waar veel andere volken smachtend naar uitzien. Maar deze ontwikkeling heeft een prijs. En dat is de groei van de afgescheidenheid.

Ik zag van de zomer de journaliste en correspondent *Step Vaessen* in *Zomergasten*. Zij beschreef het leven in een kampong op Java. Ze vertelde dat het voor haar vaak moeilijk was om uit te maken waar de ene persoon begon en de andere persoon ophield. De dessa gemeenschap vormde zo'n sterk collectief dat het individu eraan ondergeschikt leek te zijn, of misschien zelfs nog niet tot ontwikkeling had kunnen komen.

Het mag aantrekkelijk lijken, zo in een gemeenschap op te gaan. Maar ik geloof toch niet dat we de verworvenheden van ons emancipatieproces er voor op zouden willen geven. We moeten niet verlangen naar een minder individualistische en meer amorf (nog niet uitgekristalliseerd) bestaan. We zullen de grote vreugde van de ontwikkeling van de individualiteit mee op moeten nemen in ons ontwerp in onze ontdekking van verbondenheid.

4. Verbondenheid herontdekken

Kosmisch: Thich Nhat Hanh;

Ik wil beginnen met een verhaal uit de boeddhistische traditie. Het komt van Thich Nhat Hanh en het gaat over een vel papier:

Het heelal in een velletje papier: inter-zijn

Als je een dichter bent zul je heel duidelijk een wolk in dit papier kunnen zien drijven. Zonder wolken is er geen regen; zonder regen kunnen de bomen niet groeien; en zonder bomen kunnen we geen papier maken. Wolken zijn essentieel voor het bestaan van dit papier. Als er geen wolken zouden zijn, zou dit papier er ook niet zijn.

Als we dit papier nog wat dieper bekijken, kunnen we de zon erin zien. Zonder zon kunnen de bomen niet groeien. In feite kan niets groeien zonder de zon. Ook de zon is dus in dit papier aanwezig. Het papier en de zon inter-zijn. Als we verder kijken kunnen we de houthakker zien die de boom gekapt heeft en hem naar de papierfabriek gebracht heeft waar hij

tot papier verwerkt wordt. En we zien het koren. We zien dat de houthakker niet zonder zijn dagelijks brood kan; daarom is ook de tarwe waar zijn brood van gemaakt is in dit papier aanwezig. En ook de vader en moeder van de houthakker. Als we op deze manier naar een stuk papier kijken zien we dat het zonder dit alles niet zou kunnen bestaan.

Als we nog verder kijken kunnen we ook onszelf in dit papier zien. Dit is niet moeilijk te begrijpen, want als we naar een stuk papier kijken maakt het deel uit van onze waarnemingen. Jouw geest is erin aanwezig en de mijne ook. We kunnen dus zeggen dat alles hier in dit papier te vinden is. Er valt niets aan te wijzen dat er niet in zit: tijd, ruimte, de aarde, de regen, de mineralen uit de grond, de zonneshijn, de wolken, de rivier, warmte. Alles co-existeert met dit papier.

“Zijn” is inter-zijn. Het is niet mogelijk om alleen te zijn; we kunnen alleen maar inter-zijn met al het andere. Dit papier kan alleen maar bestaan omdat al het andere bestaat. Stel dat we een van de dingen die in dit papier te vinden zijn naar hun oorsprong terug zouden sturen. Stel bijvoorbeeld dat we de zonnestrallen naar de zon terugsturen. Denk je dat dit papier er dan nog zou kunnen zijn? Nee, niets kan zonder de zon bestaan. En als we de houthakker naar zijn moeder terugsturen is dit papier er ook niet meer. Het is een feit dat dit papier alleen bestaat uit onderdelen die zelf geen papier zijn. En als we deze onderdelen naar hun oorsprong terugsturen, kan dit papier helemaal niet zijn. Zonder onderdelen die zelf geen papier zijn zoals onze geest, de houthakker, de zon enzovoort, kan er geen papier zijn. Hoe dun dit velletje papier ook is, het bevat alles wat er in het heelal bestaat. (*Thich Nhat Hanh, Iedere stap is vrede, pag. 97*)

Ik gebruik dit verhaal vaak in voordrachten en ik merk iedere keer weer dat het ons raakt, het inzicht dat we *inter-zijn*, dat we met al onze vezels verbonden zijn, met de geschiedenis en met het heelal. Of zoals de Amerikaan Brian Swimme het kortweg zegt: zonder kosmische knal geen appeltaart.

Het is een eenvoudige waarheid, geboren vanuit een diep kijken naar de werkelijkheid zoals die zich aan ons voordoet. Het is een waarheid die – als we die tot ons door laten dringen – grote gevolgen kan hebben voor ons zelfverstaan en voor ons handelen.

Religieus: het zonnelied van Franciscus

En dan kunnen we nog een stap verder gaan en die verbondenheid gaan bezien vanuit religieus perspectief. Dan komen we in de wereld waarin God mee gaat schijnen. Het is deze laag die door Franciscus gezien en uitgezongen werd in zijn Zonnelied. Dan spreken we over de mystieke kant van ons bestaan. Mystiek dan in zijn oorspronkelijke betekenis van verbonden met de Bron, de Oorsprong van ons bestaan, God. De ervaring van één zijn met de zijnsgrond. Grondiger dan dat, kan je niet bestaan.

Broeder- en zusterschap

Het gaat om een diepte in ons bestaan waarover je vaak beter kan zwijgen dan spreken, omdat het zich toont in een gewaarworden dat zich haast niet meer in woorden, in taal laat uitdrukken. En toch zingen we het, we dansen het, we lezen het: het loflied van de schepselen. In dit lied openbaart de haast blinde zanger Franciscus de diepste betekenis van de verbondenheid van wat bestaat en de woorden die hij eraan geeft zijn...

zuster en broeder. Broer en zus.

Een meer nabije verwantschap kan je niet hebben. Bovendien: broer of zus die kies je niet, die krijg je, die heb je. Het is niet je eigen keuze, maar een

voorgegevenheid. En zo bezingt Franciscus broeder zon en zuster maan, zuster water en broeder vuur, broeder lucht en onze zuster moeder aarde.

We zeggen het hem gemakkelijk na, ook zonder dat de diepte meeklinkt, waar vanuit deze vreugdevolle verwantschap is opgedoken. We zijn er zelfs aan gewend geraakt: ja, ja, moedertje aarde, weetjewel. Maar dan zouden we de diepte missen en miskennen die onder en achter deze woorden schuilgaat en zich erin openbaart: *de diepte van het bestaan, als bestaan in God.*

Het lied van de schepselen (Zonnelied)

Laten we er eerst maar eens luisteren in de eigentijdse uitvoerin door de Zwitserse rock-artiest *Luke Gasser*

LAUDES CREATURARUM

*1. Altissimu omnipotente bon signore,
tue so le laude, la gloria e l'onore et onne benedictione.*

*2. Ad te solo, altissimo, se konfano,
et nullu homo ene dignu te mentovare.*

*3. Laudato sie, mi signore, cun tucte le tue creature,
Spetialmente messor lo frate sole,
Lo qual'è iorno, et allumini noi per loi.*

*4. Ed ellu è bellu e radiante con grande splendore,
De te , altissimo, porta significatione.*

*5. Laudato sie, mi signore, per sora luna e le stelle,
in celu l'ài formate clarite et pretiose et belle.*

*6. Laudato sie, mi signore, per frate vento,
Et per aere et nubilo et sereno en omne tempo,
Per lo quale al e tue creature dai sustentamento.*

*7. Laudato sie, mi signore, per sor aqua,
La quale è molto utile et humile et pretiosa et caste.*

*8. Laudato sie, mi signore, per frate focu,
Per lo quale enn'allumini la nocte
Ed ello è bello et iocundo et robusto et forte.*

*9. Laudato sie, mi signore, per sora nostra madre terra,
La quale ne sustenta et governa,
Et produce diversi fructi con coloriti flori et herba.*

*10. Laudato sie, mi signore,
per quelli ke perdonano per lo tue amore,
Et sostengo infirmitate et tribulatione,*

*11. Beati quelli ke 'l sosterrano in pace,
Ka da te, altissimo, sirano incoronati.*

*12. Laudato sie, mi signore, per sora nostra morte corporale,
Da quale nullu homo vivente po' skappare.*

*13. Guai a quelli, ke morrano ne le peccata mortali ;
Beati quelli ke travarà ne le tue sanctissime voluntati,
Ka la morte secunda nol farrà male.*

*14. Laudate et benedicete mi signore,
Et rengratiate et serviatele cun grande humilitate.*

Zulke vreugde in verbondenheid kan alleen maar groeien uit de mystieke overeenstemming met de grond van het bestaan. Mijn medebroeder Anton Rotzetter zegt het zo mooi, in het Duits:

*'Nur wenn ich grundsätzlich
im Ganzen der Welt,
im Sein schlechthin,
beheimatet bin,
kann ich im positiven Verbundenheit mit mir selbst
und dann auch mit anderen leben'.*

Deze geborgenheid in het zijn is de basis en de bron van een diepe en onverwoestbare vreugde.

Je kunt er wel van alles voor doen –

de stilte zoeken, bidden, mediteren, handelen alsof je al in en vanuit de vrede leeft

-

maar uiteindelijk zul je het ervaren als een gave.

In zijn Zonnelied breekt Franciscus
vanuit de kern van het bestaan

door alle barrières en knelbanden heen van familie, ras, sociale klasse,
nationaliteiten.

En daarmee werd heel de wereld in haar verzustering en verbroedering een thuis,
waarin mens en God thuis zijn.

God en zijn schepping blijken één;

het profane wijkt,

want alles wordt sacraal, heilig.

5. Relaties: De levensdiamant

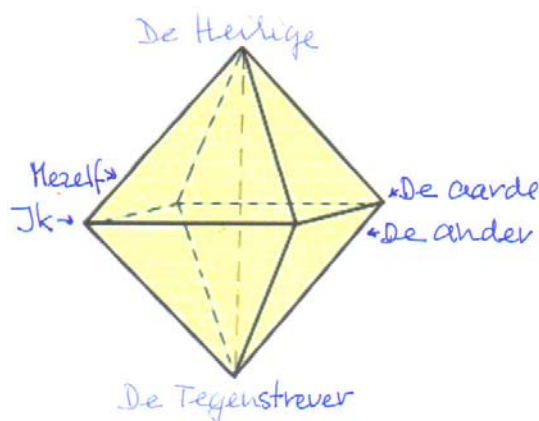
Zo zijn we ingesponnen in een web van wonderlijke en betekenisvolle relaties.

Niet één van die relaties kunnen we missen. Dat zagen we al bij Thich Nhat Hanh.

En al die betrekkingen worden doorgloeid door een zusterlijke, broederlijke liefde.

Dat zien we bij Franciscus.

Als je die relaties bij elkaar zet, kom je tot wat ik de Levensdiamant ben gaan noemen.

[grondvlak tekenen]

In het grondvlak zien we de vier relaties waarmee we allemaal te maken hebben. Mijn verhouding tot mezelf, tot de ander en tot de aarde.

[piramide] Wat dit schema vanuit de franciscaans religieuze optiek toevoegt, is dat heel dit samenstel van betrekkingen in het licht staat, gedragen wordt, zijn betekenis ontleent aan de relatie met de Allerhoogste. Pas als je

die Relatie meetelt kun je doordringen in de diepste intieme betekenis van jezelf, de ander en de aarde. En die diepste betekenis is dan: dat jij, de ander, de aarde openbaring is van de liefde van God, dat God zich uitdrukt in jou, in de ander en in de schepping.

Wanneer je daar ontvankelijk voor bent en dit tot je door laat dringen, ga je jezelf zien als in liefde verbonden met alles wat jou omringt en door jou gekend wil worden in haar diepste aard, namelijk: openbaring van de Eeuwige, van de Liefdevolle, van de Heilige.

De schrijfster Catharina Visser, wiens werk we ook al zo graag lezen in dit project, heeft eens gezegd: “zolang je God niet ziet in de ander en in het andere heb je die ander, dat andere niet echt gezien.”

Zo ingebed zijn, je zo ingebed weten in een weefsel van liefde is de belangrijkste bron van Vreugde en van Betrokkenheid op de aarde als ons huis.

Mooi. Maar...

We hebben allemaal onze ervaringen met de gebrokenheid van ons bestaan, van misverstanden, van onoplosbare tegenstellingen. En als het over aarde en onze aardsheid gaat: natuurrampen, ziekten. Noem maar op.

Daarom is die levensdiamant niet compleet. Er zit nog een facet aan, die ik maar de Tegenstrever noem. Je kunt het ook de weerbarstigheid noemen van ons bestaan, van de natuur, van onze onderlinge betrekkingen, ja, van alles eigenlijk. Zo krijgen we een model van een geheel van relaties, waarin ook de relatie wordt meegenomen tussen de Allerhoogste en de Tegenstrever. Ik kom daar straks op terug.

Dynamische relaties

Toen we dit model, de levensdiamant, een keer bespraken in de studieclub van het project, de Stoutenburg Academie, werd de vraag gesteld naar de dynamiek tussen die relaties. Zo'n model ziet er misschien wel mooi uit, maar lijkt ook heel star.

Alles is toch voortdurend in ontwikkeling?

Ja, natuurlijk. Elk model is een heel beperkte weergave van de werkelijkheid.

Maar ik meen dat je vanuit de franciscaanse spiritualiteit een bepaalde dynamiek kunt onderkennen. Een dynamiek die we – naar de beroemde parabel van Jezus in het Evangelie ‘de Samaritaanse benadering’ kunnen noemen. Die dynamiek is de volgende:

- a. geraakt worden
- b. naderen
- c. omarmen.

Deze dynamiek lijkt van toepassing te zijn op bijna alle relaties in de levensdiamant. Het zijn bewegingen van het hart, eerder dan die van het hoofd. Openheid, ontvankelijkheid, God zien in de mindere, het mindere, in het verworpene. We kunnen daar straks nog wat meer op in gaan als u wilt. Nu wil ik nog wat inzoomen op twee aspecten van de levensdiamant: de Aarde en de Tegenstrever.

De aarde

Geloven in de aarde...

Over de verhouding tussen de Allerhoogste en de schepping zijn allerlei ideeën geformuleerd en iedere tijd lijkt zo zijn eigen benadering te hebben gevonden die aan de behoefte van die tijd voldoet. God als de onbewogen beweger, God als toeschouwer op zijn schepping, God als de kracht die is en al wat leeft in stand houdt, God als een Liefdevolle aanwezigheid. En al die definities zeggen ook iets over de manier waarop we de aarde zien.

In het westerse mensbeeld, zoals we dat eerder schetsten, is de aarde een voorraadschuur die je onbekommerd mag gebruiken.

Je kunt daar een andere visie naastleggen; de visie die vooral in de franciscaanse school is ontwikkeld. En die houdt in dat God de wereld niet alleen geschapen heeft, maar zich ook met de wereld heeft willen verbinden door wereld te worden. Het Woord is vlees-geworden (Joh 1,16; let op er staat niet méns geworden. N.B. Dat staat er wel in de meest recente gezamenlijke vertaling, NBG. Interessant!). In de franciscaanse opvatting van de Allerhoogste

wil God zich niet beperken tot Zijn uitdrukking in de wereld, in de schepping,
maar dreef de Liefde hem ook die wereld in te gaan,
zich ermee te vereenzelvigen: incarnatie.
Zo zeer heeft God de wereld liefgehad dat hij zich in Zijn Zoon
bekleedt met natuur.
En daarmee verandert de betekenis en waarde van de natuur.
Dat is iets om even bij stil te staan.

Franciscus zelf vertelt dat de ontmoeting met een melaatse het keerpunt is geweest
in zijn leven. Maar er gebeurt ook wat aan de andere kant, met de melaatse.
Doordat Franciscus de melaatse heeft omhelsd, is melaatsheid van karakter
veranderd. Het is en blijft een ellendige ziekte, maar de melaatse blijkt ook de
plaats waar God zich laat kennen en vinden.

Met de incarnatiegedachte drukken we zo ook een nieuwe kwaliteit uit van de
natuur: de aarde is niet een zielloze voorraad materie. In tegendeel. De wereld is –
in de woorden van de Amerikaanse theologe *Sally McFague* ‘*Body of God.*’
Lichaam van God.

En voor wie dat zo ziet en zo ervaart krijgt de aarde in haar geschapen zijn het
karakter van een sacrament, een ontmoetingsplaats van God en mens.

Deze gedachte is mooi geformuleerd in een kort gedichtje van Elisabeth Warren
Brown

BRANDEND BRAAMBOS

*De aarde zit boordevol hemel
en elke struik, hoe gewoon ook,
staat in lichterslaai van God.
Maar enkel hij die het ziet
doet zijn schoenen uit.
De rest zit er omheen
en plukt bramen.*

Nogmaals de Tegenstrever

De Allerhoogste riep de Tegenstrever op. Ja, zo gaat dat. En ik tekende hem maar
vast in het schema, terwijl ik er eigenlijk nog niet zo direct het verhaal bij had. Het
gaat om een aanvoelen én de ervaring dat er iets in ons leven is dat onze beste
bedoelingen weet om te buigen tot iets tegen ons; die onze nobele inzichten en
daden weet te perverteren tot iets laaghartigs. Meer algemeen gezegd, kun je die
Tegenstrever zien als de weerbarstige kant van het bestaan. Hij of zij houdt ons bij
de les, want ze leert ons keer op keer dat het leven niet zo vrolijk eenvoudig is; dat
je de zaken niet in de hand hebt. dat er machten en krachten aan het werk zijn, in je
ziel, in de ander, in de samenleving en ook in de natuur, die helemaal geen
boodschap hebben aan jouw mooie idealen. Het is een werkelijkheid ‘*beyond
control*’. En het uiteindelijke gezicht ervan is... de dood. Daar zit je dan, of daar
lig je dan, met al je goede bedoelingen, met de schatten aan wijsheid, met al de
materiële rijkdom die je hebt verzameld.
Het failliet van het menselijk project?

Nederigheid

Niet volgens Franciscus. Hij zingt van de dood en noemt haar zijn zuster. Deze
strofe heeft veel dichters en denkers tot schrijven bewogen... Ik ga daar nu niet op
in, maar verbind de aanvaarding van het eindige van het bestaan, met het laatste
woord van het Zonnelied: nederigheid, *humilitate*.

Franciscus schetst de kosmos als een spanningsboog tussen de Allerhoogste ('*Altissimu*') en de pendant ervan: de Nederige.

Dat is een begrip of een levenshouding die in onze zelfbewuste westerse cultuur veel weerstand oproept. Begrijpelijk, want voor veel mensen is nederigheid verbonden met afgedwongen onmacht, met klein gemaakt worden, met klem gezet worden. Maar ik meen dat het hier niet om een afgedwongen nederigheid gaat, niet om slaafsheid. Of zoals Hein Stufkens het formuleert in zijn boek *Het zeventvoudig pad van Franciscus* 'Ieders dienaar ben ik, niemands slaaf'.

Het gaat hier om een inzicht dat je kunt opdoen als je door het tegenspel en de weerbarstige kanten van de tegenstrever ontdaan bent van alle hinderlijke versieringen en tot je kern bent teruggebracht. En die kern is dan dat je er helemaal mag zijn en dat je mee kunt resoneren, door je plaats in te nemen in dat grote zinderende geheel van het leven. Zonder gehinderd te worden door het gezeur van je ego. Nederigheid. *Humilitas*. *Humus*, op de grond, grond, vruchtbare grond.

Een zelfde gedachte trof ik aan in een brief van Dittrich Bonhoeffer. Hij schreef die brief vanuit de gevangenis aan zijn vriend Bethke. Hij schreef:

*Ik heb ervaren ... dat je pas leert geloven
als je midden in de aardsheid van dit leven staat;
als je er volledig van afziet iets te maken van jezelf (...)
als je aards leeft,
dus met alle taken en problemen, successen en mislukkingen,
met alle ervaringen en twijfel,
want dan geef je je helemaal over aan God,
dan neem je niet meer je eigen lijden,
maar Gods lijden in de wereld au sérieux,
dan waak je met Christus in Gethsemane.
Dat is, meen ik, schrijft Bonhoeffer, geloof,
dat is 'metanoia'; zo word je mens, een christen.....'*

Mens worden op en met de aarde wordt zo een religieus project, waarin je je steeds dieper verbindt met de bron van het bestaan en daarmee met alle bestaan, in het verleden, het heden en de toekomst. In zijn volle glorie én in zijn misère. En dat zal gevolgen hebben voor je denken, voelen en handelen.

6. De balans meer in evenwicht

We maken een eerste balans op van onze ontdekkingstocht:

Geloven in de aarde heeft een verzachtend en compenserend effect op de hoofdtrekken van het 'westerse mensbeeld' dat we eerder schetsten.

+ Naast het *antropocentrisme* stelt het

dat niet wij, mensen, het middelpunt van de wereld zijn, maar de Schepper

of als je het neutraler wilt formuleren: dat het Leven centraal staat.

En dat je grootse taak is dat Leven in *nederigheid* te dienen.

+ Naast het *dualisme* stelt het de *incarnatie*. God is niet los te maken van de materie en de materie is niet los te zien van God. Het profane en het Heilige zijn niet los van elkaar te krijgen. Advaita!

+ Naast het *rationalisme*, verbindt deze spiritualiteit weer hoofd met lichaam, met onze *lichamelijkheid*, en daarmee met de aarde, waar we uit genomen zijn.

+ Naast en onder het *individualisme* ziet en weet het de *verbondenheid* van ieder mens, met ieder levend wezen, zelfs met de elementen: één grote familie van schepselen, broers en zussen.

[Bij tijdgebrek alleen de pijlers noemen en doorspringen naar **8. Vreugde in verbondenheid**]

7. De pijlers van het Franciscaans Milieuproject

Een aantal jaren geleden heeft Martine Vonk onder meer de gemeenschap van het Franciscaans Milieuproject onderzocht. Zij concludeerde dat voor een levensvatbare gemeenschap drie zaken van belang zijn:

1. een *levensbeschouwing* delen, waarin de waarden verankerd liggen
2. een *gemeenschap* die een structuur biedt voor bezinning en een manier om tot keuzes te komen.
3. *reflectieve verandering* > nadenken over de consequenties van bepaalde keuze voor de gedeelde waarden.
- 4.

Haar conclusies komen dicht bij wat we zelf geformuleerd hebben over de grondslagen van ons project. De verwoording van de spiritualiteit van Stoutenburg is geleidelijk gegroeid. We zijn vooral doeners en pakken graag aan. Maar al levend en werkend bleken een aantal begrippen goed bij ons te passen, zoals “organisch”. We proberen organisch te leven, organisch besluiten te nemen enz. Zonder te forceren, ruimte latend aan tegenstemmen en obstakels, de tijd nemend om tot een uitgebalanceerd besluit te komen.

Zo zijn er ook woorden opgedoken in ons leven, die we de drie pijlers zijn gaan noemen

1. Doe het samen > gemeenschapsleven.

Het is van bijna alle Stoutenburgers de ervaring dat je elkaar nodig hebt om volgens je intuïties te blijven leven. De prikkels en de aantrekkingskracht van de wereld om je heen is zo groot, dat je wel heel sterk in je schoenen moet staan, wil je daardoor niet meegezogen worden. We houden elkaar vast én we dragen elkaar, zoals we zelf ook graag door anderen gedragen willen worden.

2. Verzorg je bron > spiritualiteit

Momenteel wordt de spiritualiteit van de gemeenschap voor mij het best wordt uitgedrukt door een ‘franciscaans boeddhisme’. Een combinatie van de inzichten van Thich Nhat Hanh en de intuïties van Franciscus. En hierin zie je wel verschuivingen, maar hoe het uitwendig lichaam van de spiritualiteit ook geformuleerd wordt, het is en blijft van groot belang dat we de openheid voor de Bron ervan blijven koesteren en die laten stromen, anders droog je op en word je een speelbal voor de heersende wind. Bidden, zingen, mediteren, dansen en vooral de stilte zoeken, veel de stilte zoeken.

Daarom hebben stille tijden en meditatie een belangrijke plaats in onze dagorde. Ook bij tegenslag van buiten en spanningen van binnen, moeten we steeds weer de stilte in om helder te krijgen waar het ons nu eigenlijk om gaat. We hebben voldoende ego’s in de gemeenschap om daar ervaring in op te doen.

3. Een natuurverbonden en duurzaam gedrag

We hebben er voor gekozen een leven voor te leven in verbondenheid met de natuur.

In de boeddhistische traditie geldt dat als je anders wilt gaan leven, dat je dan moet als eerste stoppen met je aardeonvriendelijke gedrag. Stop met de handelingen waarmee je de arde schaadt. Dat zal zich geleidelijk gaan vertalen in een consequent aardevriendelijke manier van leven, zowel privé als gemeenschappelijk. En dat doe je dan in een zeer milieuvriendelijk huis, omdat het nu eenmaal dit huis was dat ons de ruimte en de gelegenheid bood.

We zijn echt specialisten geworden in de drie R's *reduce, reuse en recycle*. We leven van tweedehands spullen en als we al wat kopen wordt dat eindeloos hergebruikt. Van keukenafval op de compost, tot gevonden spullen die best wel eens van pas zullen komen. En inderdaad... In het huishouden gebruiken we milieuvriendelijke schoonmaakmiddelen en niet al te onvriendelijke verf. We beheren de moestuin ecologisch en dienen onszelf en onze gasten de heerlijkste vegetarische maaltijden op.

We doen het niet slecht, maar ook wij merken dat je er iedere keer weer goed wakker op moet zijn dat je de aarde laat meewegen bij je aankopen. En dat je als je compromissen sluit, wat helemaal niet erg is, je goed dient te blijven weten dát het een compromis is. Zorg er dan voor dat het compromis niet de norm wordt.

Voor ons geldt wat voor iedereen geldt: we moeten steeds weer ons herbezinnen op onze manier van leven, inkopen, praten bidden etc. De *reflectieve verandering* waar Martine Vonk het over heeft.

8. Vreugde vanuit Verbondenheid.

In de mate dat het ons lukt dieper door te dringen in de werkelijkheid en onze plaats in te nemen in dat levensweb, zal het ons steeds gemakkelijker vallen om de juiste beslissingen te nemen m.b.t. ons eigen leven en onze samenleving. Wanneer je mee-ademt met de wereld, bewust resoneert met het bestaan, zul je al gauw door hebben wat het leven dient en wat het leven schaadt. Je zult dan gaan handelen vanuit een innerlijke motivatie. Ik doe het zó, ik kan niet anders. Een motivatie die je steeds beter en zuiverder ontleent aan het leven, en aan de Levende. Dat geeft je iets onoverwinnelijks, iets onverstoorsaars, dat geeft je een vreugde die van een ander kaliber is dan die om kunde, bezit en macht.

Daarover een klein gedicht, dit keer een tekst van Tagore:

*Laat alle vormen van vreugde
samenvloeien in dit lied.*

*De vreugde die de aarde overstroomt
met de wilde overdaad van gras.*

*De vreugde die dood en leven,
die tweelingbroers,
laat ronddansen over de wijde wereld.*

*De vreugde die met de storm binnenzwiept
en schaterend alle leven wakker schudt.*

De vreugde die als een traan verstilt

op de open rode roos van smart.

*De vreugde tenslotte, die alle bezit
weggooit in het stof
en zonder woorden blijft.*

Besluit

Lieve mensen,
het Zonnelied is een lied om te gaan. Van boven naar beneden, van je zelf uit de
hele wereld in, in een vreugdevolle verbondenheid.

Als je zo
uit de diepte van de totaliteitservaring
de wereld van de spanningen en conflicten binnengaat,
zul je tegendruk ervaren, onbegrip, verzet.
Maar niets zal je dan afhouden van de weg die je wilt gaan, die je moet gaan.

Het zijn zulke verhalen, zulke ervaringen,
die we inbrengen in het debat
over de toekomst van de mens op de aarde.
Het is een inbreng die uitnodigt om diep te gaan
onder de tegenstellingen door.
Het is een weg die ons in contact kan brengen
met de kern van het bestaan,
de Bron van waaruit alles zich ontwikkelt.
Dan ga je leven vanuit een diep mededogen met alles wat lijdt,
dan ga je leven in een grote dankbaarheid
dat je deel bent van dat avontuur dat leven heet;
dan zul je sterk staan bij tegenwind en tegenslag omdat je gedragen wordt.
Dan zul je grote vreugde ervaren dat je mee mag dragen
in jouw mate
op jouw manier,
omdat je gelooft in de aarde.

Dank je wel voor jullie aandacht en ik zie uit naar onze gedachtenwisseling na de
pauze.

Guy Dilweg ofm